Erken Çocuklukta Nitel Araştırma

Kuramsal Yaklaşımlar, Yöntemler ve Veri Analizi

Yunus PINAR

PEGEM AKADEMİ

Doç. Dr. Yunus PINAR

ERKEN ÇOCUKLUKTA NİTEL ARAŞTIRMA
Kuramsal Yaklaşımlar, Yöntemler ve Veri Analizi

ISBN 978-625-5442-19-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Kasım 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Özgürel
Dizgi-Grafik Tasarım: Beyza Nur Erdoğan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ankara Özgür Matbaacılık
1250. Cad. No: 25 Ostim Yenimahalle/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46821

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Eskişehir'e, Viyana'ya, Antalya'ya…

YAZAR HAKKINDA

Doktorasını 2015 yılında Viyana Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Pedagoji bölümünde tamamlayan Yunus Pınar Viyana Üniversitesi'nde eğitimde nitel, nicel ve felsefi araştırma yöntemleri üzerine çok sayıda ders almıştır. Psikanalitik pedagoji, Tavistock modeline göre çocuk gözlemi ve videografi ile ilgili seminer ve eğitimler alan yazar duygu düzenleme, dil edinimi, sosyal etkileşim, çocuk ve medya gibi konularda makaleler kaleme almıştır. Yazar, Amerikan Sosyal Pedagoji Derneği (SPA), European Association of Personality Psychology (EAPP) ve Society for Research in Child Development (SRCD) gibi kuruluşlarda aktif üye olarak yer almaktadır. Halen Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalında görev yapmaktadır.

ÖN SÖZ

Günümüzde nitel araştırma, ortak ve değişmez bir yöntemler bütününden çok, farklı bilgi anlayışları, kuramsal gelenekler ve araştırma pratiklerinin bir arada bulunduğu çoğul bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnografik saha araştırmalarından anlatı ve söylem analizine, fenomenolojik yaklaşımlardan hermenötik ve rekonstrüktif araştırmalara uzanan bu çeşitlilik, araştırmanın nasıl yürütüleceğine ilişkin farklı yöntemsel olanaklar sunmaktadır.

Çocukların araştırmanın odağına alındığı durumlarda ise yöntemlerin onların gelişimsel özelliklerine, ifade biçimlerine ve içinde bulundukları toplumsal ilişkilere duyarlı biçimde düzenlenmesi gerekir. Bazı yöntemler çocuklarla çalışırken ilk bakışta daha uygun ve verimli görünürken, bazı yöntemler ise çocuklarla çalışmaya daha az elverişli olabilir. Bununla birlikte günümüzde çocuklarla nitel araştırmaya yönelik çok çeşitli metodolojik yaklaşımlar ile kavramsal çerçeveler bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, çocukları kendi bireysellikleri içinde etkin toplumsal aktörler olarak dikkate almakta ve onları kendi yaşam dünyalarının yani gündelik ilişkiler, mekânlar, rutinler, nesneler ve etkileşimler içinde deneyimledikleri ve anlamlandırdıkları toplumsal gerçekliğin kurucuları olarak kabul etmektedir. Bu çeşitlilik, erken çocuklukta nitel araştırmanın yalnızca yöntem seçimiyle sınırlı olmayan, aynı zamanda çocuğun nasıl kavramsallaştırıldığı ve araştırma sürecinde nasıl konumlandırıldığıyla ilişkili daha geniş bir dönüşüm içinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sosyal bilimler ve eğitim araştırmalarında ölçme, deneysel kontrol ve istatistiksel genellemeye dayanan yaklaşımların yanında, anlamı, deneyimi, bağlamı ve gündelik etkileşimleri araştırmanın merkezine yerleştiren nitel yaklaşımlar da giderek daha güçlü bir yöntemsel konum kazanmıştır. Bu dönüşüm, çocukluk araştırmalarında özellikle çocukların failliğinin, öznel deneyimlerinin ve yaşam dünyalarının daha doğrudan incelenmesine zemin hazırlamıştır. Burada çocuk failliği (agency) ise çocuğun yalnızca yetişkinler tarafından yönlendirilen edilgen bir birey olmadığını kendi tercihleri, eylemleri, ilişkileri ve ifade biçimleri aracılığıyla içinde bulunduğu yaşam dünyasını etkileyebildiğini ve anlamlandırabildiğini ifade eder. Çocuk failliğine yöneliş nitel dönüşümün hem sonucu hem de onu besleyen unsurlardan biri olarak görülebilir. Aslına bakılırsa 1960'ların sonlarından itibaren sosyal bilimlerde belirginleşen ve 1980'ler ile 1990'larda hız kazanan bu dönüşüm, tek bir yöntem ya da düşünce okulundan değil, farklı entelektüel geleneklerin birbirini beslemesinden doğmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde Chicago Sosyoloji Okulu'nun saha araştırmasına ve gündelik yaşamın doğal bağlamında incelenmesine dayanan geleneği, pragmatizm ve sembolik etkileşimcilikle birleşerek bu dönüşümün önemli zeminlerinden birini oluşturmuştur. Daha sonra etnometodoloji, konuşma analizi, gömülü teori ve farklı yorumlayıcı yaklaşımlar nitel araştırmanın yöntemsel repertuvarını genişletmiştir. Avrupa'da ise nitel araştırmanın gelişimi farklı ulusal ve kuramsal gelenekler üzerinden ilerlemiştir. Almanya'da hermenötik, fenomenoloji ve eleştirel kuramın etkisiyle objektif hermenötik, biyografik araştırma, derin hermenötik ve daha sonra dokümantasyon yöntemi gibi rekonstrüktif yaklaşımlar gelişirken, Birleşik Krallık'ta antropolojik ve sosyolojik etnografi ile kültürel çalışmalar, Fransa'da ise yapısalcılık, postyapısalcılık ve söylem çözümlemelerine kaynaklık eden düşünsel yönelimler nitel sosyal araştırmaların kuramsal ufkunu genişletmiştir (Denzin & Lincoln, 2018; Flick, 2018; Przyborski & Wohlrab-Sahr, 2021).

Bu dönüşüm çocukluk araştırmalarında da önemli sonuçlar doğurmuştur. Çocukların sesini araştırmaya dâhil etmek, yalnızca onlara soru sormak ve verdikleri cevapları kaydetmek anlamına gelmez. Özellikle erken çocukluk döneminde deneyim dünyası; beden hareketleri,

oyun, çizim, bakış, sessizlik, mekân kullanımı, nesnelerle kurulan ilişkiler ve diğer çocuklar ya da yetişkinlerle gerçekleşen etkileşimler aracılığıyla da görünür hâle gelir. Çocukların failliğini kabul etmek, onların her koşulda tamamen bağımsız ve yetişkinlerden etkilenmeyen bireyler olduğu anlamına gelmez. Faillik, çocuğun içinde bulunduğu ilişkiler, kurumlar, kültürel koşullar ve gündelik pratikler içinde ortaya çıkan dinamik bir süreçtir. Bu nedenle çocukluk araştırmalarında temel mesele yalnızca çocukları araştırmanın merkezine yerleştirmek değil, onların hangi ilişkiler ve koşullar içinde eylemde bulunduklarını ve deneyimlerine nasıl anlam verdiklerini de incelemektir.

Erken çocukluk araştırmalarında nitel yöntemlere başvurmanın kimi araştırma soruları bakımından yalnızca bir tercih değil, yöntemsel bir gereklilik olduğu söylenebilir. Zira çocukların gündelik yaşantılarında ortaya çıkan, standartlaştırılmış ölçme araçlarıyla yeterince kavranması güç olan duygusal, ilişkisel ve etkileşimsel süreçlerin kendi doğal bağlamları içerisinde ayrıntılı ve uzunlamasına incelenmesi, nitel araştırma yaklaşımlarıyla mümkün hâle gelmektedir. Günümüzde nitel araştırma, birçok ülkede giderek yaygınlaşmakta, kuramsal ve yöntemsel çeşitliliğiyle bilimsel araştırmalarda en verimli dönemlerinden birini yaşamaktadır. Ancak nitel araştırmanın gelişimi farklı ülkelerde aynı hızda, aynı kurumsal koşullar altında ve aynı yöntemsel süreklilik içerisinde gerçekleşmemiştir. Türkiye'deki gelişim çizgisi de bu bakımdan kendine özgü özellikler göstermektedir. Türkiye'de pedagojik düşüncenin ve çocuk gelişiminin bilimsel olarak incelenmesine yönelik yaklaşımların tarihini yalnızca Batı Avrupa'daki gelişmelerin gecikmeli biçimde aktarılması üzerinden açıklamak yeterli değildir. Benzer bir sorun, Türkiye'de psikanalizin tarihine ilişkin değerlendirmelerde de karşımıza çıkmaktadır. Psikanalizin kurumsallaşması ve yaygınlaşması Batı Avrupa'ya kıyasla daha geç gerçekleşmiş olsa da bu durum, psikanalitik düşüncenin Türkiye'de uzun süre hiçbir karşılık bulmadığı anlamına gelmez. Erken dönem temaslar, çeviriler ve bireysel girişimler, kurumsallaşmadan önce de belirli bir düşünsel dolaşımın varlığına işaret etmektedir.

Pedagoji ve çocukluk araştırmalarının tarihinde de benzer bir ayrım yapmak gerekir. Osmanlı'nın son döneminden itibaren çocuk psikolojisi, deneysel pedagoji ve erken çocukluk eğitimine ilişkin Avrupa kaynaklarının Osmanlıcaya ve Türkçeye çevrilmesi, bu alanlardaki düşünsel temasların oldukça erken başladığını göstermektedir. Ferdinand Maria Wendt, Édouard Claparède, Maria Montessori, John Dewey ve Robert Eugen Gaupp gibi isimlerin eserlerinin çeviriler aracılığıyla dolaşıma girmesi, çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin bilimsel yaklaşımların Türkiye'de tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Bununla birlikte, söz konusu düşüncelerin Türkiye'ye ulaşması ile bunların süreklilik gösteren ampirik araştırma pratiklerine ve kurumsallaşmış yöntemsel geleneklere dönüşmesi birbirinden ayrılmalıdır. Çocuk gözleminin tarihsel gelişimi bu ayrımı daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin Almanca konuşulan coğrafyada çocukların sistematik biçimde gözlemlenmesine yönelik çabalar 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Dietrich Tiedemann'ın 1787 yılında oğlunun gelişimine ilişkin gözlemlerini yayımlaması, bu alandaki erken örneklerden biridir. Berthold Sigismund'un (1856) ve Wilhelm Preyer'in (1882) çalışmaları da 19. yüzyılda çocuk gelişiminin doğrudan gözleme dayalı olarak incelenmesine yönelik ilginin sürdüğünü göstermektedir. Bu çalışmalar, çocukların gelişimini uzun süreli ve ayrıntılı gözlem kayıtları aracılığıyla inceleme çabasının modern nitel araştırma yaklaşımlarından çok daha eski tarihsel köklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de de gözleme dayalı çocuk incelemelerine ilişkin düşünceler erken dönemlerde tanınmış olmakla birlikte, bu yaklaşımların

bağımsız ve sistematik araştırma pratikleri olarak yerleşmesi ve çocuk merkezli nitel araştırma gelenekleriyle bütünleşmesi farklı ve daha uzun bir gelişim süreci izlemiştir. Dolayısıyla Türkiye'de erken çocukluk araştırmalarının tarihini yalnızca düşünsel yaklaşımların gecikmeli biçimde aktarılması üzerinden değil, erken temaslar ile bu düşüncelerin süreklilik kazanan araştırma pratiklerine ve kurumsal yapılara dönüşmesi arasındaki ilişki üzerinden değerlendirmek daha açıklayıcı görünmektedir.

Erken çocukluk araştırmalarının tarihsel gelişimine ilişkin bu değerlendirme, günümüzdeki yöntemsel yönelimlerin anlaşılması bakımından da önem taşımaktadır. Türkiye'de nitel araştırmaların eğitim alanında giderek daha fazla yer bulması, yalnızca kullanılan araştırma desenlerinin çeşitlenmesi açısından değil, çocukluğa ilişkin farklı kuramsal ve epistemolojik yaklaşımların tartışılabilmesi bakımından da yeni olanaklar sunmaktadır. Bununla birlikte, nitel araştırmanın gelişimini yalnızca bu yaklaşımla yürütülen çalışmaların sayısındaki artışla değerlendirmek yeterli değildir. Asıl önemli olan, farklı araştırma geleneklerinin kuramsal temellerinin anlaşılması, bu geleneklere özgü yorumlama ve çözümleme süreçlerinin yöntemsel titizlikle uygulanması ve araştırmacının bilgi üretimindeki konumunun eleştirel biçimde değerlendirilmesidir. Özellikle erken çocukluk alanında, çocukların gündelik yaşantılarını, ilişkilerini ve farklı ifade biçimlerini kendi bağlamları içerisinde inceleyebilen araştırma yaklaşımlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu bakımdan çocukların failliğini, öznel deneyimlerini ve yaşam dünyalarını dikkate alan yöntemsel perspektiflerin eğitim araştırmalarında daha geniş bir yer edinmesi, yalnızca yöntem repertuvarının genişlemesine değil, çocukluğun nasıl anlaşıldığına ilişkin kuramsal tartışmaların derinleşmesine de katkıda bulunabilir.

Elinizdeki kitap, söz konusu kuramsal ve yöntemsel gereksinimlerden hareketle hazırlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, erken çocukluk araştırmalarında kullanılan nitel yöntemleri yalnızca teknik işlem basamakları hâlinde tanıtmak değil, bu yöntemlerin çocukların farklı ifade biçimlerini nasıl görünür kılabileceğini, araştırmacının veri üretme ve yorumlama sürecindeki rolünü ve çocukluk araştırmalarında bağlam, ilişki, süreç ve failliğin neden merkezi kavramlar olduğunu tartışmaktır. Bu yaklaşım, küçük çocukların araştırma yöntemlerine uyum sağlamasını beklemek yerine araştırma yöntemlerinin çocukların yaşam dünyalarına ve kendilerini ifade etme biçimlerine duyarlı hâle getirilmesini esas almaktadır. Kitapta çocuklarla yürütülen nitel araştırmaların güçlükleri, olanakları ve sınırları ele alınmakta, görüşme ortamının seçimi, çocuğun araştırmacıyı nasıl algıladığı, akranla birlikte yürütülen diyalog destekli görüşmeler, sözel olmayan ifade biçimlerinin araştırmaya dâhil edilmesi, gözlem ve video kayıtlarının yorumlanması ile oyun, çizim ve fotoğraf gibi farklı veri kaynaklarının kullanımı üzerinde durulmaktadır. Böylece araştırmacıların çocuklarla sahada karşılaşabilecekleri somut yöntemsel sorunlar karşısında daha bilinçli, duyarlı ve gerekçelendirilmiş kararlar verebilmelerine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, nitel araştırmanın çeşitli yaklaşım ve yöntemlerinin yanı sıra, kökenleri Birleşik Krallık'taki Tavistock geleneğine dayanan ve Almanca konuşulan ülkelerdeki psikanalitik pedagoji araştırmalarında da kullanılan bebek ve küçük çocuk gözlemi yaklaşımına yer verilmiştir. Buradaki amaç çocukların failliklerinin, sosyal ve duygusal gelişimlerinin araştırılmasında görgül bir araştırma aracı olarak Avrupa'da uygulanan bir yöntemin ülkemizde de kullanımını ve yaygınlaşmasını teşvik etmektir. Elbette, Tavistock geleneğine özgü eğitim ve süpervizyon olanaklarının her araştırma kurumunda mevcut olmaması psikanalitik gözlem geleneğinin ülkemizde tesis edilip, yaygınlaşmasının önünde bir engel teşkil ettiği düşünülebilir. Gerçekten de

Tavistock modeline göre bebek ve küçük çocuk gözleminde, psikanaliz ve gözlem konularında deneyimli bir seminer yöneticisinin rehberliği, gözlemcinin duygusal yaşantılarının ele alınması ve bilinçdışı ilişkisel süreçlerin anlaşılması bakımından önemli bir işlev üstlenmektedir. Ancak, söz konusu uzmanlık koşullarının sağlanamadığı araştırma ortamlarında yöntemin temel ilkelerinden hareketle farklı uygulama biçimleri ve modifikasyonların geliştirilip geliştirilemeyeceği de üzerinde durulması gereken yöntemsel bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruya bütünüyle olumsuz yanıt vermek, psikanalitik gözlem geleneğinin eğitim araştırmalarına sağlayabileceği katkıları, bu alanda uzun süreli eğitim alma olanağına sahip sınırlı sayıdaki araştırmacıyla sınırlandırmayı kabul etmek anlamına gelecektir.

Oysa bilimsel yöntemlerin gelişimi, yalnızca mevcut uygulamaların korunmasına değil, bunların farklı araştırma bağlamlarında sınanmasına, değiştirilmesine ve yeniden geliştirilmesine de dayanır. Nitekim Datler ve arkadaşları (2014) Tavistock/Bick modelinin nitel araştırma bağlamındaki uyarlamalarını tartışmış, Harrison ve arkadaşları (2017) bu geleneğin ilkelerini erken çocukluk eğitimcileriyle yürütülen daha kısa süreli bir gözlem ve grup çalışması programında kullanmıştır. Gripsrud ve arkadaşları (2018) ise Lorenzer'in Derin Hermenötiğinden hareketle pedagojik deneyimlerin grup içerisinde yorumlanmasına yönelik somut bir uygulama modeli geliştirmiştir. Bu çalışmalar, özgün psikanalitik eğitim modelinin bütün koşullarının yeniden üretilmesi ile onun yöntemsel ilkelerinden yararlanılarak bilimsel araştırma yürütülmesi arasında bir ayrım yapılabileceğini göstermektedir.

Bu bağlamda, örneğin okul öncesi eğitimi alanında hazırlanan bir yüksek lisans tezinde, Tavistock geleneğinden esinlenen uzunlamasına ve müdahaleci olmayan bir gözlem düzeni oluşturulabilir. Gözlemci olarak görev yapan lisansüstü öğrenciler, belirli bir süre boyunca çocukların doğal eğitim ortamlarındaki yaşantılarını izleyerek ayrıntılı gözlem protokolleri hazırlayabilir. Gözlem sırasında ortaya çıkan kendi duygusal tepkilerini de gözlemlenen olaylardan ayırt ederek kaydedebilirler. Bu protokoller, tez danışmanının koordinasyonunda düzenli olarak gerçekleştirilen seminer toplantılarında ele alınabilir. Söz konusu toplantılara, çocuk gelişimi, psikoloji ve psikolojik danışmanlık gibi ilişkili disiplinlerden araştırmacılar davet edilebilir. Özellikle psikodinamik kuram ve psikanalitik gözlem konusunda deneyimli uzmanların katkısı, yorumlama sürecinin niteliğini artırabilecek önemli bir olanak olacaktır. Böyle bir araştırma düzeninde, Tavistock geleneğinin temel özelliklerinden olan gözlemin sürekliliği, ayrıntılı protokol yazımı, gözlemcinin müdahaleci olmayan konumu ve gözlem materyalinin grup içerisinde ele alınması korunabilir. Protokollerin çözümlenmesinde ise Lorenzer'in Derin Hermenötiğinin sahnesel anlama yaklaşımından yararlanılabilir. Seminer grubu, gözlemlenen etkileşimleri sahnesel bütünlük içerisinde yeniden kurmayı, davranışların açık anlamları ile olası örtük ilişkisel anlamları arasındaki gerilimi araştırmayı ve farklı yorumlama olasılıklarını tartışmayı amaçlayabilir. Bu süreçte geliştirilen yorumların hangi gözlem kesitlerine dayandığının, seminerlerde hangi alternatif açıklamaların tartışıldığının ve ulaşılan sonuçların nasıl gerekçelendirildiğinin sistematik biçimde belgelenmesi, yorumlama sürecinin öznelerarası eleştiriye açık ve bilimsel olarak izlenebilir olmasına katkıda bulunacaktır.

Burada önerilen uygulama, özgün Tavistock gözlem eğitiminin veya deneyimli bir psikanalitik seminer yöneticisinin sağladığı uzmanlığın eşdeğeri olarak anlaşılmamalıdır. Özellikle aktarım, karşı aktarım ve bilinçdışı ruhsal süreçlere ilişkin yorumlar, ilgili kuramsal ve uygulamalı yeterlilikleri gerektirir. Bu yeterliliklerin bulunmadığı araştırmalarda yorumların kapsamı, gözlem materyalinin taşıyabileceği kanıt düzeyiyle sınırlandırılmalıdır. Bu çerçevede geliştirilen

çalışmaların, özgün Tavistock yönteminin değişmeden uygulandığı araştırmalar olarak değil, Tavistock gözlem geleneğinden hareketle oluşturulmuş ve derin hermenötik yorumlama ilkeleriyle desteklenmiş yöntemsel uyarlamalar olarak tanımlanması daha uygun olacaktır.

Böyle bir yaklaşım, psikanalitik pedagojinin okul öncesi eğitimi, çocuk gelişimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık gibi alanlar içerisindeki gelişimi açısından da önemlidir. Yeni bir araştırma geleneğinin kurumsallaşması, yalnızca o geleneğin mevcut bilgi birikiminin aktarılmasıyla değil, farklı disiplinlerden araştırmacıların bu birikimi kendi araştırma soruları bağlamında kullanabilmeleriyle mümkündür. Disiplinlerarası yorumlama gruplarının oluşturulması, lisansüstü öğrencilerin uzunlamasına gözlem çalışmalarına katılması ve bu uygulamaların yöntemsel olarak belgelenmesi, zaman içerisinde daha kapsamlı eğitim ve araştırma olanaklarının gelişmesine katkıda bulunabilir. Bu kitapta tanıtılan yöntemlerin, ulaşılamaz uzmanlık alanları olarak değil, gerekli bilimsel ve etik sınırlar içerisinde öğrenilebilecek, sınanabilecek ve geliştirilebilecek araştırma olanakları olarak görülmesi bu nedenle önem taşımaktadır.

Çocukların yaşam dünyalarını, duygusal ve ilişkisel deneyimlerini, fantezilerini, bilinçli ve bilinçdışı yaşantılarını ve kendi çevrelerini anlamlandırma biçimlerini yeterince dikkate almayan bir eğitim anlayışının, onların gelişimsel gereksinimlerine bütünüyle karşılık vermesi güçtür. Bu nedenle çocuklara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesinde, yalnızca gözlemlenebilir davranışların ve önceden belirlenmiş gelişimsel göstergelerin değil, çocukların gündelik yaşam içerisinde kurdukları ilişkilerin, öznel deneyimlerinin ve kendilerine özgü ifade biçimlerinin de dikkate alınması gerektiği düşüncesindeyim. Bu kitabın, erken çocukluk araştırmalarında yöntemsel çeşitliliğin gelişmesine ve çocukları daha derinlikli biçimde anlamaya yönelik araştırmaların yaygınlaşmasına katkıda bulunmasını diliyorum.

Yunus Pınar, Antalya, Ekim 2026

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında iv
Ön Söz v

Erken Çocuklukta Nitel Araştırma 1
Çocukların Sesini Dinlemek: Çoklu İfade Yolları ve Katılım 3
Çocuklarla Araştırmada Yetişkin–Çocuk Hiyerarşisi 5
Çocukluk Araştırmalarında Güncel Kuramsal Tartışmalar 7
Çocuk Gelişiminin Doğrusal Olmayan Doğası: Kaos Kuramından Etkileşimsel Alana 8
Çocukluk Araştırmalarında Nitel Araştırma Yaklaşımlarının Kurumsallaşması 12
Erken Çocukluk Araştırmalarında Nitel Araştırma Yaklaşımları 15
Durum Çalışması 16
Durum Çalışmalarının Türleri 18
Etnografi 20
Etnografik Saha Çalışmasının Temel Özellikleri 22
Erken Çocuklukta Etnografi 23
Durum Çalışmaları ve Etnografi: Benzerlikler ve Farklılıklar 23
Fenomenoloji 24
Fenomenolojik Çalışma Örnekleri 28
Eylem Araştırması 30
Eylem Araştırmasının Dört Aşaması 33
Gömülü Teori 36
Gömülü Teoride Analiz Süreci 39
Erken Çocukluk Eğitimi Alanında Gömülü Teori Araştırmaları 41
Erken Çocukluk Araştırmalarında Veri Toplama Yöntem ve Araçları 43
Görüşmeler 43
Görüşmelerin Temel Özellikleri 44
Çocuklarla Görüşme 44
Uygulanabilirlik, Görüşme Ortamı ve Görüşme Türleri 45
Yapılandırılmış Görüşmeler 46
Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler 47
Yapılandırılmamış Görüşmeler 48
Bellek ve Anlatı Yeterliklerine Göre Çocuk Görüşmeleri 49
Diyalog Destekli Görüşmeler 51
Çevrimiçi Görüşmeler 51
Grup Tartışması 52
Tamamlayıcı Yöntemler 53
Görüşme Verilerinin Analizi ve Kodlama Süreci 55
Gözlem 57
Çocukluk Araştırmalarında Gözlem: Tarihsel Bakış 59

Erken Çocuklukta Gözlem ... 62
Süreç Odaklı Gözlem Yaklaşımları ... 62
Yeterlik Odaklı Gözlem ve Değerlendirme Araçları ... 65
Gözlem Raporlarının Analizi ve Yorumlanması ... 68
Psikanalitik Gelenekte Bebek ve Çocuk Gözlemleri ... 68
Psikanaliz, Üniversite ve Pedagoji: Viyana Üniversitesi Örneği ... 69
Psikanalizin Üniversitedeki Konumu: Kültürel Farklılıklar ve Kurumsallaşma ... 73
Türkiye'de Tavistock/Bick Modelinin İki Yönü: Klinik Eğitim ve Psikanalitik Pedagoji ... 74
Tavistock/Bick Gözlemleri ... 76
Tavistock/Bick Modeline Göre Psikanalitik Bebek Gözlemi ... 76
Tavistock/Bick Modeline Göre Çocuk Gözlemi ... 81
Tavistock/Bick Gözlem Raporlarının Yorumlanması ... 86
Videografi ... 92
Videografi Araştırmasının Planlanması ... 95
Videografik Verilerin Analizi ... 96
Video Kesitlerinin Transkripsiyonu, Kodlanması ve İçerik Analizi ... 99
Nitel Araştırmalarda Küçük Çocukların Seslerini Dinlemenin Diğer Yolları ... 101
Oyun ... 101
Fotoğraflar ... 102
Çizimler ... 104
Öykü Anlatımı ve Anlatı Yaklaşımları ... 106
Küçük Çocukların Araştırmaya Katılımına İlişkin Zorluklar ... 107
Nitel Veri Analizi ... 108
Nitel İçerik Analizi ... 109
Mayring'e Göre Nitel İçerik Analizinin Genel İşlem Modeli ... 111
Çocukluk ve Erken Çocukluk Araştırmalarında Nitel İçerik Analizi Örnekleri ... 116
Tematik Analiz ... 121
Tema Nedir? ... 123
Kod ve Tema Arasındaki Fark ... 124
Temaların Geliştirilmesinde Analitik Yönelimler ... 125
Tematik Analizin Aşamaları ... 126
Tematik Analizde Yaklaşım Farklılıkları ve Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar ... 129
Erken Çocukluk Araştırmalarından Tematik Analiz Örnekleri ... 130
Söylem Analizi (Discourse Analysis) ... 131
Söylem Analizi Nasıl Yürütülür? ... 133
Uygulamada Söylem Analizi: Veriden Söylemsel Yoruma ... 135
Erken Çocukluk Araştırmalarından Söylem Analizi Örnekleri ... 138
Anlatı Analizi (Narrative Analysis) ... 141
Anlatı Analizi Nasıl Yürütülür? ... 143
Erken Çocukluk Araştırmalarında Anlatı Analizi ... 146
Hermenötik Yorumlama (Hermeneutic Interpretation) ... 153

Hermenötik Daire 155
Objektif Hermenötik 158
Objektif Hermenötiğin Tarihine Kısa Bakış 158
Objektif Hermenötiğin Uygulanması 159
Derin Hermenötik (Depth Hermeneutics) 160
Objektif Hermenötik Uygulamalarından Örnekler 163
Derin Hermenötik Uygulamaları 165
Erken Çocuklukta Nitel Araştırmada Etik, Refleksivite ve Araştırma Kalitesi 168
Çocukların Onamı ve Araştırmaya Katılımı 169
Mahremiyet ve Görsel Verilerin Korunması 170
Araştırmacının Konumu ve Refleksivite 170
Araştırma Kalitesinin Güvence Altına Alınması 171
Çocukların Temsili ve Araştırmacının Sorumluluğu 172
Nitel Araştırmalara Yönelik Eleştiriler 173
Sonuç Değerlendirmesi 175

Kaynakça 178

Erken Çocuklukta Nitel Araştırma

Sosyal bilimler ve eğitim bilimlerinde kullanılan nitel araştırma yaklaşımları tüm çeşitliliklerine rağmen araştırmaya yön veren bazı ortak öncüllere dayanır. Nitel araştırma, esas olarak görgül (ampirik) yöntemler aracılığıyla toplumsal gerçekliklere, gündelik yaşam pratiklerine ve bu pratikler içinde üretilen anlam katmanlarına ilişkin yeni bilgi üretme iddiasını taşır (Denzin & Lincoln, 2018; Flick, 2018; Nentwig-Gesemann, 2013). Bu yönüyle nitel araştırma, yalnızca önceden kurulmuş hipotezleri sınamaya değil, araştırma süreci içinde kavram, hipotez ve kuram geliştirmeye de yönelir (Glaser & Strauss, 1967/2017; Tisdell vd., 2025). Bir başka ifadeyle, tekil vakalarda gözlemlenen olgulardan hareketle daha genel örüntülere, tipik anlam yapılarına ya da kuramsal açıklamalara ulaşmaya çalışır (Bohnsack, 2014; Przyborski & Wohlrab-Sahr, 2021). Karmaşık toplumsal bağlamların kendine özgü işleyişinin ve özgüllüğünün anlaşılıp açıklanması bu bağlamların durumsal olarak nasıl üretildiklerinin idrak edilmesinden ve bireysel ve toplumsal kökenlerinin yeniden yapılandırılmasından geçer. Bu anlamda nitel araştırma, Giddens'ın (1984) *çifte hermenötik* olarak adlandırdığı anlayış doğrultusunda, toplumsal aktörlerin kendi dünyalarını nasıl algılayıp anlamlandırdıklarını kavramayı ve bu algılayışlar üzerinden gerçekliğin nasıl toplumsal olarak kurulduğunu yeniden yapılandırmayı amaçlar.

Nitel araştırmada amaç yalnızca kişilerin sözel ve sözel olmayan davranışlarını kayıt altına almak değil, bu söz ve eylemlerin arkasındaki anlam örüntülerini, örtük bilgileri ve eylemi yönlendiren temel yönelimleri görünür kılmaktır. Bu süreçte nitel araştırmanın analitik odağı çoğu zaman açıkça dile getirilmeyen, ancak gündelik pratikler içinde işleyen bilgi türlerine yönelir. Bu bilgi türleri, aynı toplumsal bağlamı paylaşan kişiler arasında ortak deneyimler içinde gelişir ve eylemi yönlendiren temel yönelimler hâline gelir. Bilginin her zaman belirli bir bakış açısına bağlı olarak üretildiği varsayımından hareketle, nitel araştırmada araştırmacının hem başkalarının dünyasını anlamaya yönelmesi hem de kendi yorumlayıcı konumunun farkında olarak bu konumu sürekli biçimde sorgulaması büyük önem taşır. İfadelerin bağlam içinde ele alınması ile vaka içi ve vakalar arası karşılaştırmalı çözümlemeler bu sürecin yöntemsel olarak daha denetlenebilir ve temellendirilebilir hâle gelmesini sağlar. (Nentwig-Gesemann, 2013).

Son yıllarda nitel araştırmalarda, araştırma süreçlerinin şeffaf, tutarlı ve bağlama duyarlı biçimde yürütülmesini amaçlayan kalite ölçütlerine ve standartlara giderek daha fazla değer verilmektedir (Flick, 2018; Tracy, 2010). Bu bakış açısı, erken çocukluk pedagojisi alanındaki araştırmalarda da epey benimsenmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Nitel araştırma paradigmasına dayanan güncel çocukluk araştırmaları, özellikle 2000'li yılların başından bu yana çocukların bakış açısından